8 КЛАС

Походи козаків першої чверті XVII ст.

Захарчук Валентина · 26.10.2026

Вступ

На початку XVII ст. українське козацтво стало важливою військовою силою у Східній Європі. Козаки здійснювали походи проти Османської імперії та Кримського ханства, брали участь у війнах Речі Посполитої, підтримували православне населення та активно втручалися в політичні події сусідніх держав.

Особливого значення набули морські походи козаків Чорним морем. Вони нападали на османські фортеці, порти та кораблі, звільняли полонених і завдавали ударів по військових та економічних центрах Османської імперії.

Козацькі походи першої чверті XVII ст. сприяли зростанню військового авторитету козацтва, зміцненню його організації та перетворенню на важливу політичну силу.

Хронологія подій

Дата	Подія
1602 р.	Козацькі походи та участь у військових конфліктах на території Молдавії

Матеріал для особистого використання. Поширення без посилання на джерело заборонено.
history-teacher.com/?p=2092

1606 р.	Козацький морський похід на Варну
1608 р.	Козаки здійснили похід на Перекоп
1609 р.	Козацькі морські походи на османські володіння
1614 р.	Козаки захопили та зруйнували Трапезунд
1615 р.	Козацький похід на Стамбул; напад на османські порти
1616 р.	Похід Петра Конашевича-Сагайдачного на Кафу, визволення багатьох бранців
1618 р.	Козаки на чолі із Сагайдачним взяли участь у поході на Москву
1620 р.	Участь козаків у поході на Молдавію; поразка польського війська під Цецорою
1621 р.	Хотинська війна; участь козацького війська у захисті Речі Посполитої від османської армії

Основні поняття

Морський похід — військова операція, здійснена морем для нападу на противника, захоплення його територій, портів, кораблів або визволення полонених.

Чайка — легкий, швидкий козацький човен, який використовували для морських походів, розвідки та військових операцій.

Козацька флотилія — група козацьких човнів, що діяла спільно під час морського походу.

Бранці — люди, захоплені в полон під час військових дій.

Хотинська війна — військовий конфлікт 1621 р. між Османською імперією та Річчю Посполитою, у якому значну роль відіграло козацьке військо.

Петро Конашевич-Сагайдачний — видатний козацький гетьман, військовий і політичний діяч, який сприяв зміцненню козацького війська та його авторитету.

1. Причини козацьких походів

На початку XVII ст. козаки активно здійснювали походи проти Османської імперії та Кримського ханства. Причини цих походів були різноманітними.

Основні причини

- **Захист українських земель.** Козаки боролися проти татарських нападів, які супроводжувалися грабунками, руйнуванням поселень і захопленням людей у полон.
- **Визволення бранців.** Під час походів козаки намагалися звільнити людей, яких захопили татари та османи й продали в рабство.
- **Військова здобич.** Походи давали можливість отримати зброю, майно, продовольство та інші ресурси.
- **Захист козацьких інтересів.** Козаки прагнули зберегти свободу військової діяльності та посилити власний вплив.

history-teacher.com

Матеріал для особистого використання. Поширення без посилання на джерело заборонено.
history-teacher.com/?p=2092

- **Військовий досвід.** Походи сприяли вдосконаленню військової майстерності та організації козацького війська.
- **Політичні інтереси.** Козаки брали участь у військових конфліктах сусідніх держав, впливаючи на міжнародну політику.

2. Морські походи козаків

Одним із найважливіших напрямів козацької військової діяльності були морські походи Чорним морем.

Козаки використовували легкі та швидкі човни — **чайки**. Вони могли перевозити значну кількість воїнів, були маневреними та дозволяли здійснювати несподівані напади.

Козацькі чайки мали:

- невелику осадку;
- високу швидкість;
- можливість рухатися за допомогою весел;
- здатність наближатися до берега та діяти у прибережних водах;
- зручність для раптових нападів і відступу.

Козаки часто здійснювали походи вночі, використовували розвідку, маскування та раптовість.

Особливості морської тактики

Козацькі морські походи відзначалися:

- швидким пересуванням;
- раптовими нападами;
- узгодженими діями кількох човнів;
- використанням розвідки;
- атакою портів і фортець;
- швидким відступом після виконання завдання.

Морські походи завдавали значних збитків Османській імперії та Кримському ханству, а також демонстрували військові можливості українського козацтва.

3. Найважливіші козацькі морські походи

Похід на Варну (1606 р.)

У 1606 р. козаки здійснили морський похід на Варну — важливий османський порт і військовий центр на Чорному морі.

Козацький напад був несподіваним. Вони атакували портові укріплення, завдали

history-teacher.com

Матеріал для особистого використання. Поширення без посилання на джерело заборонено.
history-teacher.com/?p=2092

значних збитків османським силам і продемонстрували можливість проникнення козацького війська у важливі приморські райони Османської імперії.

Похід на Варну засвідчив, що козаки могли здійснювати не лише оборонні операції, а й масштабні наступальні дії далеко від українських земель.

Похід на Перекоп (1608 р.)

У 1608 р. козаки здійснили похід на Перекоп, який був важливим укріпленим пунктом на шляху до Кримського ханства.

Перекоп мав стратегічне значення, оскільки контролював перешийок, що з’єднував Кримський півострів із материковою частиною.

Козацькі походи проти кримських татар були спрямовані на послаблення їхньої військової сили та запобігання нападам на українські землі.

Походи 1609 р.

У 1609 р. козаки продовжували морські операції проти османських володінь. Вони нападали на прибережні поселення, порти та військові об’єкти.

Такі походи сприяли зміцненню військового авторитету козацтва та посиленню його впливу в Чорноморському регіоні.

4. Козацькі походи під керівництвом Петра Конашевича-Сагайдачного

На початку XVII ст. особливу роль у розвитку козацького війська відіграв **Петро Конашевич-Сагайдачний**.

Він був талановитим військовим керівником, який сприяв:

- зміцненню дисципліни;
- удосконаленню військової організації;
- розвитку морських походів;
- підвищенню авторитету козацького війська;
- захисту православної церкви;
- розвитку козацького самоврядування.

Сагайдачний намагався поєднувати військову діяльність із політичними інтересами козацтва та православного населення.

Похід на Трапезунд (1614 р.)

У 1614 р. козаки здійснили морський похід на Трапезунд — важливий порт на південному узбережжі Чорного моря.

Козаки атакували місто, завдали значних збитків його укріпленням і військовим

history-teacher.com

Матеріал для особистого використання. Поширення без посилання на джерело заборонено.
history-teacher.com/?p=2092

об’єктам.

Похід продемонстрував можливість козацького війська здійснювати далекі морські операції та атакувати важливі османські центри.

Похід на Стамбул (1615 р.)

У 1615 р. козаки здійснили похід до столиці Османської імперії — Стамбула.

Козацькі чайки проникли до околиць міста та атакували османські об’єкти. Після нападу козаки відступили, однак османська влада була змушена посилити оборону чорноморського узбережжя.

Цей похід став одним із найвідоміших прикладів сміливих морських операцій українського козацтва.

Похід на Кафу (1616 р.)

Особливо важливим був похід козаків на Кафу у **1616 р.**, який очолив Петро Конашевич-Сагайдачний.

Кафа була одним із найбільших центрів торгівлі невільниками в Криму. Через неї проходили люди, захоплені під час татарських нападів на українські землі та інші території.

Козаки атакували фортецю, захопили її та звільнили значну кількість бранців.

Значення походу на Кафу

- Було завдано удару по важливому османському торговельному центру.
- Звільнено багатьох людей із неволі.
- Посилено авторитет Сагайдачного.
- Продемонстровано високий рівень організації козацького війська.
- Козаки довели свою здатність здійснювати успішні наступальні операції.

5. Козаки у війнах Речі Посполитої

Козаки брали участь не лише у походах проти Османської імперії та Кримського ханства, а й у військових конфліктах Речі Посполитої.

На початку XVII ст. вони були залучені до подій, пов’язаних із Московською державою, які історики називають **Смутним часом**.

Походи на Московську державу

У цей період у Московській державі відбувалися політична криза, боротьба за престол і внутрішні конфлікти.

Козацькі загони брали участь у військових походах на територію Московської держави, підтримували окремих претендентів на престол і діяли в складі військ Речі Посполитої.

history-teacher.com

Матеріал для особистого використання. Поширення без посилання на джерело заборонено.
history-teacher.com/?p=2092

У **1618 р.** козацьке військо під керівництвом Петра Конашевича-Сагайдачного взяло участь у поході польського королевича Владислава на Москву.

Козаки здійснили похід через території Московської держави, захоплювали міста та сприяли військовим успіхам польсько-козацького війська.

Похід завершився укладенням **Деулінського перемир'я 1618 р.**, за яким Річ Посполита отримала низку територій.

Значення походу

- Козаки продемонстрували високу військову мобільність.
- Зміцнили свій авторитет серед європейських військових.
- Вплив козацтва на міжнародні відносини зріс.
- Польська влада активніше використовувала козацьке військо у своїх військових кампаніях.

6. Козаки у Хотинській війні 1621 р.

У 1621 р. Османська імперія розпочала масштабний військовий похід проти Речі Посполитої.

Османське військо очолював султан Осман II. Польське військо разом із козаками оборонялося біля фортеці Хотин.

Козацьке військо очолив **Петро Конашевич-Сагайдачний**.

Козаки відіграли важливу роль у Хотинській війні. Вони:

- брали участь в обороні табору;
- здійснювали атаки на османські позиції;
- проводили розвідку;
- використовували козацьку тактику;
- завдавали значних втрат противникові.

Козацьке військо було численним і добре організованим. Його участь суттєво вплинула на перебіг бойових дій.

Результат Хотинської війни

Османська армія не змогла здобути вирішальної перемоги. У **1621 р.** було укладено Хотинський мир.

Значення Хотинської війни

- Османський наступ на Річ Посполиту було зупинено.
- Козацьке військо продемонструвало високу боєздатність.
- Військовий авторитет Сагайдачного зріс.

history-teacher.com

Матеріал для особистого використання. Поширення без посилання на джерело заборонено.
history-teacher.com/?p=2092

- Козацтво стало важливим чинником міжнародної політики.
- Європейські держави переконалися у значній військовій силі українського козацтва.

7. Значення козацьких походів першої чверті XVII ст.

Козацькі походи першої чверті XVII ст. мали важливе військове, політичне та суспільне значення.

Вони:

- послаблювали військову силу Османської імперії та Кримського ханства;
- сприяли визволенню українців та інших народів із татарсько-османської неволі;
- зміцнювали військову організацію козацтва;
- сприяли розвитку козацького флоту;
- підвищували міжнародний авторитет українського козацтва;
- перетворювали козаків на важливу військово-політичну силу Східної Європи;
- сприяли формуванню козацької самосвідомості;
- зміцнювали авторитет Петра Конашевича-Сагайдачного як військового та політичного діяча.

Козацьке військо стало одним із найважливіших чинників військової політики Речі Посполитої та міжнародних відносин у регіоні.

Основне, що потрібно запам’ятати

- На початку XVII ст. козаки здійснювали активні морські походи проти Османської імперії та Кримського ханства.
- Для морських походів використовували легкі човни — **чайки**.
- **1606 р.** — похід козаків на Варну.
- **1614 р.** — похід на Трапезунд.
- **1615 р.** — похід на Стамбул.
- **1616 р.** — похід на Кафу під керівництвом Петра Конашевича-Сагайдачного, визволення бранців.
- **1618 р.** — участь козаків у поході на Москву.
- **1621 р.** — участь козацького війська у Хотинській війні.
- Петро Конашевич-Сагайдачний відіграв важливу роль у зміцненні козацького війська.
- Козацькі походи сприяли зростанню військового та політичного авторитету українського козацтва.

Перевірте свої знання

1. Які основні причини козацьких походів першої чверті XVII ст.?

history-teacher.com

Матеріал для особистого використання. Поширення без посилання на джерело заборонено.
history-teacher.com/?p=2092

2. Проти яких держав і народів здійснювали походи українські козаки?
3. Що таке чайка?
4. Які особливості козацької морської тактики?
5. Коли відбувся похід козаків на Варну?
6. Чому Перекоп мав стратегічне значення?
7. Хто такий Петро Конашевич-Сагайдачний?
8. Які козацькі походи відбулися у 1614–1616 рр.?
9. Чому похід на Кафу 1616 р. мав особливе значення?
10. Яку роль відіграли козаки у поході на Москву 1618 р.?
11. Які події відбувалися під Хотином у 1621 р.?
12. Яке значення мала участь козаків у Хотинській війні?
13. Як козацькі походи вплинули на міжнародний авторитет українського козацтва?
14. Чому перша чверть XVII ст. стала важливим періодом у розвитку козацтва?

Використані джерела

1. Власов В. С., Данилевська О. М., Ващук Д. П. **Історія України. 8 клас. Повторне видання.** 2025.
Електронна версія підручника

2. Матеріали з історії українського козацтва, військових походів початку XVII ст. та діяльності Петра Конашевича-Сагайдачного.

history-teacher.com

Матеріал для особистого використання. Поширення без посилання на джерело заборонено.
history-teacher.com/?p=2092